

Reacties op 'Het Groene populisme van Agalev' van André Mommen

HET ARTIKEL VAN ANDRÉ MOMMEN "HET GROENE POPULISME VAN AGALEV" DAT IN HET VORIGE NUMMER VAN HET VLAAMS MARXISTISCH TIJDSCHRIFT IS VERSCHENEN, HEEFT TWEE SCHRIFTELIJKE REACTIES UITGELOKT. ANDRÉ MOMMEN VOND HET NIET NODIG DAAROP TE REAGEREN.

1. Dirk Holemans: "Hopelijk wordt investeren in nieuwe ideeën ooit populair"

In zijn artikel 'Het Groene populisme van Agalev' maakt Mommen een kritische analyse van de groene deelname aan de regering, alsook van de Agalev-publicatie *Groen over grenzen* die de discussie-teksten bevat voor het komend inhoudelijk congres van Agalev. Een analyse waarop ik met plezier een persoonlijke reactie geef. Zoals ik zelf reeds schreef in mijn bijdrage aan *Groen zonder grenzen*, staat Agalev voor "... de uitdaging om ervoor te zorgen dat deelname aan het beleid niet leidt tot een neutralisatie door een systeemconforme inlijving van de fundamentele groene kritiek op onze huidige samenleving." Vanuit dit aandachtspunt wil ik het externe perspectief van Mommen plaatsen tegenover mijn intern perspectief. Aan de lezer om te beoordelen wat hieruit te leren valt.

Evolutie van Agalev is niet te vatten in binair schema

Om te komen tot een helder verhaal poogt Mommen de evolutie van Agalev te vatten in een wel erg eenvoudig schema. In dit schema stelt hij dat Agalev tot voor kort een 'ecopopulistische partij' was. Vanuit deze stelling kan Mommen dan de vraag poneren of, onder druk van de regeringsdeelname, Agalev evolueert tot een 'ecorealistische partij met een technocratisch randje'.

Mommen hanteert een te simpele strategie: herleid de rijke geschiedenis van Agalev tot twee karikaturen (eentje voor vroeger, en eentje voor nu), waarna het makkelijk wordt om deze karikaturen te bestrijden. Deze strategie heeft het nadeel dat ik hierna niet alleen kan ingaan op concrete terechtvragen over Agalev, maar ook moet ingaan waarom karikaturen niet overeenkomen met de realiteit.

Laat ons starten met karikatuur 1 uit het schema van Mommen. Agalev is nooit het monolithisch blok geweest dat Mommen ervan maakt in zijn binair evolutiemodel. Ik denk dat velen die aan de wieg stonden van Agalev (waartoe ik, voor alle duidelijkheid, niet behoor), zich niet herkennen in de beschrijving van Mommen als "Agalev als de politieke tak van de fundamentalistische herlevingsbeweging met die naam." Agalev is van bij het begin een samenbrengen geweest van mensen uit grasroot-bewegingen die opkwamen voor het en hun leefmilieu, van bewegingen die – om het met Habermas te stellen – de kolonisering van het leefmilieu door het systeem aan de kaak stelden. Zeker in heel wat steden zoals Gent is Agalev ontstaan als de politieke vertaling van stedelijke progressieve bewegingen, die nooit iets te maken hadden met 'fundamentalistische elementen'. Of om het zuiverder te stellen, deze Agalev-kernen komen niet voort uit de beweging van pater Versteyle (de uitspraak dat deze laatste een fundamentalist is, laat ik aan Mommen: mijn inziens zijn niet alle religieuze fundamentalisten). Dit wijzen op de verscheidenheid binnen Agalev, van bij het begin, doet ook geen afbreuk aan de verdienste van Versteyle; ze plaatst ze wel in een juist kader.

In die zin is mijn verwijzing naar Habermas niet toevallig: het gaat hier niet om fundamentalistische en/of premoderne bewegingen, wel om mensen die de samenleving kritisch in vraag stellen zonder verworvenheden van de moderniteit te verwerpen. Denk maar aan mensen uit de nieuwe sociale bewegingen (bv. derdewereld-, milieu- en vrouwenbewegingen, ...) die juist het moderne emancipatieproces willen verder zetten en radicaliseren.

Mommens onbegrijpelijke inschatting van het investeren door Agalev in ideeën

In zijn artikel geeft Mommen een negatieve interpretatie van het feit dat Agalev in mei 2002 een inhoudelijk congres organiseert. Mommen vraagt zich af waarom Agalev opnieuw een inhoudelijk congres organiseert, terwijl de groenen reeds in 1998 een inhoudelijk congres hielden. Is dit een teken van zwakte, vraagt Mommen zich af, of moet dit de overgang naar de technocratie bewerkstelligen. En hij vervolgt deze vraag met zijn eigen antwoord: Agalev organiseert dit inhoudelijk congres om intern de evaluatie van de regeringsdeelname uit de weg te gaan.

Het is betreurenswaardig dat de auteur geen poging onderneemt om een dergelijke investering in inhoud en ideeën positief te duiden. Niet alleen vergeet Mommen te vermelden dat we een afzonderlijk evaluatiecongres organiseerden. Ten tweede lijkt het me ongelooflijk belangrijk om, zeker als je in de regering zit, te investeren in het inhoudelijke. Terwijl juist de meeste andere partijen dit niet doen, werken vanuit een pragmatisch (electoraal) schema, en hierdoor in het grijze centrum van de politiek belanden, wil Agalev blijvend de kritische vertaling zijn van de onder- en tegenstroom van onze samenleving. En dat doe je onder meer door deze rijkdom te laten uitkristalliseren in een ideologisch congres.

Dit inhoudelijk congres past in een poging tot reflexieve regeringsdeelname. Agalev is zich van bij de aanvang van de regeringsdeelname bewust van de valkuilen die verbonden zijn met regeringsdeelname (cf. mijn hoger citaat). Om hier adequaat op te antwoorden, hebben de Vlaamse groenen stevast twee zaken onderstreept. Ten eerste hebben we het onderscheid tussen regering (uitvoering van regeerakkoord, een tijdelijk compromis tussen verschillende partijen) en partij benadrukt en uitgewerkt. Hierbij hebben we kritiek op het regeringswerk – ook op niveau van concepten en ideeën – niet geschuwd. Ter illustratie verwijs ik naar de opiniestukken waar Jos Geysels en mezelf ons afzetten tegen het concept 'actieve welvaartsstaat' (DS 29.12.99; DM 18.03.00), of het opiniestuk waar ik zeer kritische kanttekeningen plaatst bij de publicatie *Vooruitzien* van Patrick Dewael (DM 4.4.01). Het is niet omdat Dewael en ikzelf deel uitmaken van dezelfde meerderheid, dat ik mijn groene ideeën moet hertalen in liberale richting (en omgekeerd).

Ten tweede heeft Agalev actief geïnvesteerd in de verdere ontwikkeling van de eigen maatschappij-analyse, de groene ideeën, ... Het is niet omdat we in de regering zitten, dat we ophouden te denken, vooruit te kijken. Vandaar het houden van een nieuw inhoudelijk congres. Dit congres is geen poging om het regeringswerk te negeren. Maar wel het bewust creëren van ruimte voor de verdere ontwikkeling van het groene gedachtegoed, in een partij die deelneemt aan de regeringen van dit land. En dit door middel van onder meer een congres waar elk lid op basisdemocratische wijze gelijke kansen en rechten heeft tot deelname.

Dat het regeren als relatief kleine partij geen eenvoudige klus is, geef ik volmondig toe. Maar daarom is de analyse van Mommen nog niet correct dat "[grote coalitiepartijen] de Groenen meestal weten te isoleren door ze departementen met weinig financiële middelen en met dossiers met een hoge symboolwaarde toe te vertrouwen". Uiteraard heeft hier iedereen recht op zijn of haar kijk op de zaak. Laat me toe de mijne te expliciteren. Als ik op mijn (Vlaams) niveau kijk, dan zijn de domeinen van de groene ministers welzijn, milieu en landbouw. Zeker in de eerste twee domeinen gaat het om heel veel centen en dossiers die fundamenteel zijn voor de kwaliteit van het leefmilieu en voor de kwaliteit van leven. Natuurlijk bijten we soms in het zand wat betreft (symbool)dossiers. Maar dé drie symbooldossiers waarover iedereen dacht dat we zouden over vallen, de 3 D's, hebben niet geleid tot een aftocht. De verbrandingsoven van **Drogenbos** komt er niet, de startbaan van **Deurne** wordt niet verlengd, en het voortbestaan van **Doel** is de laatste jaren terug vergroot in plaats van verkleind. Ben ik daarom een alom tevreden man? Zeker niet, maar op basis van onze electorale sterkte binnen de regering kan ik tot een positieve afweging komen van onze regeringsdeelname.

En de overgang naar de technocratie?

In het reducerend en binair schema van Mommen gaat Agalev omwille van de regeringsdeelname over van ecopopulisme naar technocratie. Ook het tweede luik van het evolutieschema van Mommen vind ik te eenvoudig. Natuurlijk zijn de nationale Agalev-mandatarissen – en in het bijzonder onze ministers- bezigt met concrete, reële en zonder meer technische dossiers. Maar dat is nog iets anders dan technocratie, wat ik in mijn essay Eco-

logie en Burgerschap (Stichting Leefmilieu, 1999) omschrijft als "het reduceren van complexe maatschappelijke problemen tot technologische problemen, zodat technologische oplossingen als (enig) zaligmakend kunnen worden geformuleerd. *Technological fix* is een uiting van het voorbijgestreefde vooruitgangsgeloof met zijn wetenschappelijk-technologisch optimisme." Zo zullen we bijvoorbeeld in het kader van het debat over verkeersveiligheid de technische kwestie van onbemande camera's aan de orde stellen, maar tegelijkertijd de noodzakelijke culturele omslag inzake mobiliteit bepleiten en uitwerken (van 'de auto is mijn vrijheid' naar 'transportpreventie' en 'trager rijden om sneller vooruit te komen').

Mommen argumenteert zijn evolutieschema door te stellen dat Agalev afscheid heeft genomen van de interne basisdemocratie. De auteur legt een mijn inziens merkwaardig verband tussen de electorale opgang van Agalev en het 'imploderen van de basisdemocratie'. Mommen schrijft in dit verband: "Agalev telt vandaag niet alleen 28 parlementsleden en 67 medewerkers, maar ook nog eens 26 provincieraadsleden en ongeveer 300 gemeenteraadsleden. Zij maken nu de dienst uit."

Twee bedenkingen. Het overgrote deel van deze mandatarissen – deze op gemeentelijk en provinciaal niveau – zijn allemaal vrijwilligers! Het zijn mensen die naast een drukke job en een gevuld gezinsleven, nog een politiek engagement op zich nemen. Hoe de inzet van deze vrijwilligers per definitie de basisdemocratie tenietdoet, is mij een raadsel. Ten tweede, een partij die een draagvlak vindt bij de bevolking, verkrijgt verkozenen in het parlement. Is het omdat er parlementsleden zijn, dat de interne democratie verdampt? Natuurlijk is er een spanningsveld tussen professionals en vrijwilligers, maar betekent dit dat je per definitie geen democratische besluitvorming meer kan organiseren? Wat stelt Mommen dan voor? Een partij zonder professionals?

Alleszins is het zo dat het partijbestuur van Agalev, nog steeds voor een groot deel bestaat uit stemgerechtigde vrijwilligers. Nogmaals, dit betekent niet dat regeringsdeelname geen druk zet op de interne democratie. Regeren gebeurt nu eenmaal aan hoge snelheid, dat vergt nauwgezette methodes om vrijwilligers blijvend bij het beleid van de

partij te betrekken. Een partij die interne democratie in haar hart draagt, moet blijvend deze uitdaging aangaan. Maar er wel van uitgaan dat deze uitdaging haalbaar is ...

Het vergroenen van de risicomaatschappij

Mommen stelt terecht dat Agalev de laatste jaren op zoek ging naar thema's die konden bijdragen aan het vergroenen van het ontwikkelde Westen. Dit leidt niet tot een "realistischer ideologisch jasje", als Mommen hiermee bedoeld slapper. Wel is het essentieel de uitdaging aan te gaan na te gaan hoe je ideeën kunnen leiden tot een trendbreuk in alle maatschappelijke domeinen. Agalev is inderdaad niet louter de partij van het milieu; Agalev wil duurzame ontwikkeling van een concept (en bij sommigen soms een slogan) omzetten in veranderingen op het terrein. En dit geheel terzijde, ook de ontstaansgeschiedenis en voedingsbodem van het concept duurzame ontwikkeling is heel wat rijker dan de wat de auteur naar voor schuift (kritiek op de witte olifanten binnen de ontwikkelingssamenwerking).

Mommen stelt correct dat voor Agalev het concept risicomaatschappij een sleutelbegrip vormt. De auteur voegt eraan toe dat Agalev met het probleem zit dat dit concept slecht vertaalbaar is naar de praktijk. Dit is een onzorgvuldige bewering. Als ik de analyse van Beck in zijn basiswerk *Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne* uit 1986 herlees, en kijk naar de voorstellen die groenen nu op diverse niveaus naar voor schuiven, dan zie ik heel wat overeenkomsten. Denk maar aan de strijd die de groenen in het Europees Parlement voeren om voor bedrijven een strenge aansprakelijkheid (strict liability) in te voeren, om technologische innovaties aan zelfregulering te onderwerpen door ze te onderwerpen aan een verzekeringsplicht (het verplicht verzekeren van deze innovaties bij private verzekeringsfirma's), als ik kijk naar het voorstel op Vlaams niveau inzake milieuvergunningenbeleid om over te gaan van het systeem van vergunningen per bedrijf naar een systeem dat uitgaat van gebiedsgerichte werking. ... Het zou een mooi onderwerp voor een licentiaatsthesis zijn, om na te gaan welke ideeën van

Beck hebben geleid tot concrete groene voorstellen en realisaties!

Daarnaast meent Mommen nog een "neoliberale uitschuiver" te ontwaren in het groene verhaal omdat in de risicomaatschappij de liberale verwachting centraal staat dat individuen 'hun eigen biografie schrijven'. Dit laatste verwijst naar het concept 'levenspolitiek' van Giddens. Bedoelt Mommen dat we zomaar het neoliberale verhaal van het almachtige individu (dat zich vrij beweegt op de markt) overneemt? Ik kan hier enkel verwijzen naar wat in mijn tekst in *Groen over grenzen* staat, waar ik dit gegeven toch wel kritisch behandel. Volgend citaat spreekt voor zichzelf: "Levenspolitiek is zeker geen harmonieus gegeven, het is ook een vraag van machtsstrijd. ... De ontwikkeling van levenspolitiek wijst op het verzwakken van de rol van intermediaire sociale netwerken, gemeenschappen en gooien het individu meer rechtstreeks in de samenleving : anonieme marktwerkingen, politieke bureaucratieën. ... Een kritiek op Giddens' benadering is dat ze het eerder heeft over *life management*: hoe ieder van ons probeert er het beste van te maken in onze onoverzichtelijke samenleving met haar eisen van permanente vorming, professionele carrière, rijke relaties, verantwoord ouderschap en persoonlijke ontplooiing. Relevanter is dan na te gaan wat collectieve levenspolitiek zou kunnen betekenen. Het gaat hier dan om een grijze zone tussen individueel levensmanagement en conventionele politiek. Levenspolitiek gaat dan om gemeenschappelijke beslissingen die groepen in de samenleving of de samenleving in haar geheel raken, die een invloed uitoefenen op het verloop van mensen." Opkomen voor de emancipatie van het individu is geen neoliberale uitschuiver, wat niet betekent dat we geen aandacht moeten hebben voor de voortschrijdende vermarkting van de samenleving.

Onthaasting

Ook de kritiek op de betaalbaarheid van een duurzame en onthaaste samenleving maakt Mommen onvoldoende hard. Hij vindt de stelling van Agalev dat de overheid moet herverdelen volgens het principe dat de sterkste schouders de zwaarste las-

ten moeten dragen, een al te theoretische oplossing die verder zou verdwijnen door het optrekken van het groene rookgordijn van de armoedebestrijding. Agalev zou hier een 'postchristelijke partij' gebleven zijn die stoelt op de welzijnsideologie van Herman Deleeck, die "niet piept over een zorgende welvaartsstaat naar Scandinavisch model".

Hier voert Mommen toch wel een selectieve lezing door van *Groen over grenzen*. Laat me drie zaken aanreiken. Ten eerste breidt Agalev het debat over de financiering van de sociale zekerheid radicaal uit, met voorstellen over het belasten van de andere productiefactoren, kapitaal en natuur. Dit debat gaat niet enkel over de betaalbaarheid van de voorstellen van Agalev inzake sociale zekerheid, maar over de betaalbaarheid *tout court* van elke sociale zekerheid in de toekomst. De voorbije jaren is het aandeel in de inkomensopbouw uit kapitaal steevast gestegen, en dus het aandeel uit arbeid gedaald. Elk jaar geven weer nieuwe rapporten

aan dat we véél zuiniger moeten omspringen met energie en grondstoffen. En besparen bedrijven op arbeid omdat de loonkosten te hoog zijn. Een verschuiving van de lasten op arbeid naar de productiefactoren kapitaal en natuur kan dus een dubbele winst opleveren: minder milieubelasting en meer jobs, terwijl de basis voor de financiering van de sociale zekerheid breder en dus zekerder wordt gemaakt.

Ten tweede het Scandinavisch model. Dit is een goed uitgebouwd model maar daarom niet vrij van kritiek, denk maar aan het aspect van overheidspaternalisme (die initiatieven uit de civil society niet stimuleren). Voor Agalev biedt dit model te weinig zicht op individuele emancipatorische verhalen, inderdaad, het schrijven van je eigen biografie.

Ten derde het zogezegd aanhangen van de ideologie van Deleeck. Deze heeft in recente publicaties zich erg lovend uitgelaten over het concept van de actieve welvaartsstaat, heeft zich in grote delen op de lijn gezet van Frank Vandenbroucke. Iets wat je over Agalev moeilijk kan stellen. Ook met ons blijvend voorstel voor een onvoorwaardelijk basisinkomen zijn we ver af van wat Mommen omschrijft als een fixatie op louter armoedebeleid.

Ook de kritiek op de

betaalbaarheid van een

duurzame en onthaaste

samenleving maakt

Mommen onvoldoende hard.

Ook hier hanteert Mommen dus een te eenvoudig – binair – schema: er zijn nog andere interessante modellen mogelijk dan de postchristelijke en het Scandinavische, en het groene model hoort daar zeker bij. En het door Mommen vermelden van een citaat uit een kranteninterview met Mia De Vits van het ABVV, die stelt dat ze zich nauwer verwant voelt met minister Vandenbroucke dan met Agalev, is eerder een autoriteitsargument dan een inhoudelijk. Daarom mijn vraag aan Mommen: is voor hem het Scandinavisch model het ideaaltype waarnaar we in Vlaanderen kritiekloos moeten streven? En wat vindt hij van het model van actieve welvaartstaat dat Vandenbroucke uitdraagt?

Populistische kritiek

Het wordt stilaan een gewoonte: een aantal clichékritieken over de Groenen formuleren zonder ze ten gronde te argumenteren. Ook Mommen gaat over tot deze populistische kritiek, zonder echter in dialoog te gaan met de teksten in *Groen over grenzen*. Ik betreur dit, want dit bemoeilijkt een open dialoog. Het gaat hier uiteraard o.m. over het cliché dat Agalev enkel voorstellen lanceert voor de middenklasse, en dat haar voorstellen het leven van mensen met een klein inkomen nog bemoeilijkt. Een eerlijke lezing van onder meer de tekst van Marc Heughebaert in *Groei over grenzen* had geleid tot andere conclusies. Maar goed, eerst de clichés van Mommen. Volgens hem zijn onze voorstellen zoals beter geïsoleerde woningen, spaarlampen, etc. “best betaalbaar voor de middenklasse, maar voor de ‘armen’ een niet op te brengen investering voor de middellange termijn. ... En wie in een oude, tochtige (huur)woning zit, kan alleen maar baat hebben bij een grondige vernieuwbouw. En wie kan dat betalen, ook al krijgt men subsidies.”

In alle redelijkheid kan ik deze kritiek van Mommen alleen maar bestempelen als intellectueel oneerlijk. Laat mij dit staven met drie elementen: op het niveau van ideeën, van voorstellen én van realisaties. Wat betreft ideeën. In de tekst van Heughebaert wordt niet alleen het feit bekritiseerd dat het rijke Noorden met haar 20% van de bevolking zo'n 80% van de natuurlijke wereldrijdommen opsoupeert (een terechte maar makkelijke kritiek – want nog ver van ons bed). Heughebaert gaat echter ook de consequenties na van deze kritiek. Welnu, dit betekent dat de kapitaal- en koopkrachten in het Noorden – en dus ja,

ook de middenklasse – haar eigen consumptiepatroon in vraag moet stellen. Het is door het inperken van de overconsumptie van de welgestelden, dat zowel de armen in het Westen als in de derde wereld ruimte krijgen voor een verdere levensontplooiing, inclusief meer materiële goederen. Agalev levert hier dus geen ecospeeltjes voor de middenklasse, maar gaat in op de terechte vraag van armen voor meer levenskwaliteit, inclusief meer materiële welvaart. Deze vraag koppelen we echter niet los van de vraag inzake de ecologische draagkracht van onze aarde.

Wat betreft onze voorstellen. Als Gentenaar begaan met de sociale problematiek van de negentiende-eeuwse gordel, besef ik maar al te goed dat dubbel glas geen oplossing is voor een piepklein krot dat meer dan 150 jaar geleden met minderwaardige materialen werd opgetrokken. Om het duidelijk te stellen: afsnijten moet je die krotten (is nog verdergaand dan Mommens voorstel van grondige vernieuwbouw) en nieuwbouwen (en uiteraard zonder dat dit gepaard gaat met sociale verdringing). Deze voorstellen heb ik recent nog op een persconferentie toegelicht (zie www.agalev.be), en ook gesteld dat hiervoor vele miljarden overheidsgeld nodig zijn.

Om op het niveau van realisaties te komen: Agalev herleiden tot de partij die spaarlampen promoot is misschien leuk op café maar niet meer dan dat. Niet alleen voeren we het fundamentele debat over de rol van kernenergie, ook willen we dat de industrie haar verantwoordelijkheid neemt inzake het halen van de Kyoto-doelstellingen. Tegelijkertijd hebben we aandacht voor ‘kleinere’ dossiers die rechtstreeks te maken hebben met de leefkwaliteit van mensen. Zo is Agalev – juist in het belang van de mensen die het financieel moeilijk hebben – bvb. in debat getreden met minister Stevaert over de vraag hoe je gezinnen het beste kan ondersteunen in hun zoektocht naar een meer duurzame levensstijl. Concreet handelde het debat over het voorstel van Stevaert om elk gezin jaarlijks 500 Kwh elektriciteit gratis te leveren (bovenop de kilowatts die nu reeds gratis zijn). Een thema waarover ik in *Samenleving en Politiek* reeds in debat trad met Patrick Janssens. Deze laatste vond dit voorstel een zuiver roodgroen idee. De kracht van de maatregel zou liggen in het feit dat daardoor de elektriciteit duurder wordt, waardoor vooral de veelverbruikers hun gedrag zullen bijsturen door de hogere prijs, en in het feit dat het voordeel voor gezinnen met een lager inkomen het grootste is.

Provocerend heb ik gesteld dat deze maatregel noch ecologisch is, noch echt sociaal op de lange termijn. Het ondersteunt namelijk mensen met een laag inkomen niet om structureel energie te besparen, om hun energiefactuur te verlagen, wat de beste sociale maatregel is. En enkel structureel energie besparen betekent jaar na jaar minder uitgeven voor je elektriciteitsfactuur, los van mogelijks tijdelijke maatregelen vanuit een regering. Enkel structurele energiebesparing is een maatregel waar zowel de natuur als de gezinnen met een laag inkomen het beste bij varen. Vandaar dat mijn collega Eloi Glorieux het voorstel lanceerde om de energiemaatschappijen op te leggen om aan iedere Vlaming een kortingsbon van 15 Euro toe te kennen (en wat mij betreft mag men deze bon verdubbelen voor gezinnen met een laag inkomen). Een dergelijke kortingsbon kan binnen het jaar gebruikt worden voor de aanschaf van welomschreven energie-efficiënte apparaten (spaarlamp, spaardouchekop, huishoudtoestellen met een A-label, ...). Een koppel kan bijvoorbeeld met zijn 2 kortingsbonnen twee spaarlampen en een spaardouchekop kopen, en bespaart hiermee jaarlijks zo'n 450 kWh of zo'n 37 euro (ca. 1500 frank).

Met dit voorstel krijgen ook gezinnen met een laag inkomen de kans om een meer roodgroene levensstijl te ontwikkelen, om een bijdrage te leveren tot energiebesparing. Ook Mommen wijst er trouwens op dat arme gezinnen in slecht geïsoleerde huizen wonen. Niet zelden verwarmen ze met elektriciteit omdat deze toestellen qua aankoop het goedkoopste zijn (maar qua gebruik het duurste). Het lijkt me meer verantwoord om 500 kWh te besparen dan deze elektriciteit geleverd vanuit de industrie, door de overheid te sponsoren. Net zoals het bij olieschaarste en dus hoge brandstofprijzen, het meer verantwoord is de installatie van dubbel glas te ondersteunen dan kortetermijnmaatregelen te nemen zoals het uitdelen van energiecheques. En hoe sociaal is het om schaars belastingsgeld uit te geven om ook aan de goedbedeelden 500 kWh gratis elektriciteit te schenken? En last but not least stimuleren deze kor-

tingsbonnen de productie (en werkgelegenheid) in sectoren die ecologisch vooruitstrevende producten maken, in plaats van de elektriciteitscentrales wat harder te doen draaien. Combineer deze kortingsbonnen met progressieve elektriciteitstarieven (hoe meer je verbruikt, hoe duurder), en je hebt een echt roodgroen energiebeleid wat betreft de vraagzijde van residentiële verbruikers. Het voorstel van Glorieux is ondertussen omgezet in een resolutie van het Vlaams Parlement. Of hoe Agalev-voorstellen pogen sociaal groen te zijn: beter voor het milieu, en voor de levenskwaliteit van iedereen, inclusief de kansarmen.

Agalev als de radicaal moderne partij: naar een reflexieve beoefening van het politiek

Ik was totaal verbaasd te lezen dat Mommen, nadat hij heeft vastgesteld dat de risicomaatschappij van Beck een belangrijk inspirerend concept voor Agalev vormt, poogt te argumenteren dat Agalev blijft steken in een premoderne kritiek op onze hedendaagse samenleving. Hier snijdt Mommen in zijn eigen vel. Ofwel kan je Agalev verwijten te blind de analyse van laatmodernen zoals Beck en zijn vakgenoten Giddens en Bauman te volgen, ofwel kan je pogen ons in het hokje van de premodernen te stoppen, maar niet allebei.

ne goed thuis in Becks analyse van de moderniteit. Beck stelt dat we nood hebben aan een tweede moderniteit, die terug aansluit bij de voedingsbodem van de moderniteit, namelijk de radicale twijfel, het vermogen en de wil om vooronderstellingen permanent in vraag te stellen. Deze tweede moderniteit stelt dan ook zonder dogma's de eerste en nu gerealiseerde moderniteit in vraag. Wie dit verwacht met een terugkeer naar de premoderniteit zit gevangen in de kwadratuur van de cirkel, want de geschiedenis herhaalt zich nooit. Ik daag dan ook Mommen uit om te duiden waar we in onze analyse, ideeën of voorstellen 'premodern' zouden zijn.

Het is niet omdat we fundamentele kritiek hebben op de huidige samenleving – bvb. het door Mommen terecht vermelde groene scepticisme ten aan-

Ofwel kan je Agalev verwijten te

blind de analyse van laatmodernen

zoals Beck en zijn vakgenoten

Giddens en Bauman te volgen,

ofwel kan je pogen ons in het hokje

van de premodernen te stoppen,

maar niet allebei.

zien van economische groei – dat dit te maken zou hebben “met de christelijke premoderne afwijzing van een geldsamenleving zonder warme informele banden.” Agalev heeft juist steevast sterke kritiek gehad op oude gemeenschapsbanden omdat deze knellen en de individuele emancipatie verhinderen.

Mommen gaat helaas helemaal uit de bocht als hij het oude cliché bovenhaalt dat politieke ecologie verbonden zou zijn met een ‘kosmische bevlogenheid’ én ‘de pluriforme wereld van het ecofascisme’. Opnieuw kan ik enkel weergeven welke ideeën vanuit groene hoek in de realiteit worden ontwikkeld en verdedigd. Al mijn voorstellen die handelen over een groene visie op democratie, gaan juist uit van de stelling dat er geen fundamenteel principe buiten de mens zelf bestaat (zoals bvb. de Natuur, zoals Mommen suggereert) om onze samenleving in te richten en vorm te geven. Zoals ik in mijn essay ‘Ecologie en burgerschap’ duidelijk stel: “Deze democratie ontbeert bewust elke niet-menselijke fundering, zij het godsdienstig, zij het door te verwijzen naar een wetenschappelijk kenbare, objectieve natuur. Anders gezegd: democratie is een louter menselijke constructie die enkel blijft bestaan door de voortdurende bevestiging van de mensen die eraan deelnemen. Democratie heeft geen andere garantie dan de inzet van haar deelnemers.”

En ook het goedkoop afschieten van het groene standpunt inzake genetisch gemanipuleerde organismen (ggo’s) is blijkbaar Mommen niet vreemd. De groenen blijven volgens de auteur worstelen met ggo’s, omdat “ook al verwijzen ze niet meer naar het Scheppingsverhaal, [ze] nog altijd iets hebben met het leven van de kikkervisjes.” Het spijt me, maar in deze holle retoriek verschilt Mommen weinig van de verwijten die we krijgen van de *die hards* van de biotechnologie zelf. Laat me even citeren uit de tekst van een persconferentie die ik gaf inzake biotechnologie: “Agalev is geen principiële tegenstander van ingrijpen in de natuur, maar vindt dat er heel omzichtig mee moet worden omgegaan. Centraal hierbij staat het verzorgingsprincipe. Het verzorgingsprincipe verschaft een leidraad als wetenschappelijk bewijs inzake risico’s geen uitsluit geeft, ontoereikend is en een voorlopige wetenschappelijke evaluatie stelt dat er gegronde redenen zijn om te vrezen dat er reëel gevaar dreigt voor o.m. mens en milieu.”

Ik denk dat we hier op een essentieel punt zijn gekomen in mijn poging tot dialoog met de ana-

lyse van Mommen. Agalev, en breder de politieke ecologie, is de enige grote politieke stroming die op een rationele wijze het Wetenschappelijk-Technologisch Optimisme, het blind Vooruitgangsgeloof in vraag stelt. Hiermee raken we aan het hart van een basisconsensus die alle andere grote politieke stromingen verbindt. In onze zoektocht naar een nieuwe invulling van de moderniteit krijgen de groenen dan dikwijls het makkelijke verwijt dat we premodern zijn, wat natuurlijk makkelijk is om het debat te omzeilen. Ook uit de stellingen van Mommen – zijn benadering van genetische manipulatie is hierbij illustratief – kan ik enkel afleiden dat hij blijft vasthouden aan dit optimisme. En het is precies de houding ten aanzien van technowetenschappelijke ontwikkelingen die de groenen in het progressieve kamp radicaal scheidt van klassiek linkse denkers.

Maar goed, volgens Mommen zijn de zogenaamde “fundamentalistisch ingestelde Groenen” het pleit bij Agalev aan het verliezen ten nadele van de technocraten, die terrein winnen door te verwijzen naar “de met harde cijfers zwaaiende toponderzoekers” zoals Wolfgang Sachs. Wie Sachs ziet als een technocraat, doet deze denker oneer aan. En doet aan een wel erg selectieve lezing van de artikels van Heughebaert en Mertens in *Groen over grenzen*. In deze artikels wordt juist geput uit teksten van Sachs om volop en voluit kritiek leveren op een technocratische aanpak van hedendaagse problemen. Daarom dat we stellen dat technoefficiëntie niet zal volstaan om onze samenleving de weg te laten inslaan van duurzame ontwikkeling. Daarvan is er nood aan een debat over *sufficiëntie*, wat een radicale cultuurkritiek inhoudt. En daarom dat we de kritiek van Sachs op de Westerse notie van ontwikkeling uitvoerig aan bod laten komen. Wel moet ik toegeven dat bij andere groene partijen zoals Groenlinks in Nederland, deze denkrichting minder uitgewerkt is, dat zij meer open staan voor voorstellen die kaderen in een meer technocratisch beleid (de zogenaamde ecologische modernisering).

Het is correct dat de kritiek van Agalev op de huidige modernisering geen blauwdruk voor een andere samenleving oplevert, wel de eerlijke weergave van een zoektocht naar een andere moderniteit, waar niet alleen de groenen, maar wij allemaal voor staan.

Om niet te besluiten

Een politieke partij die deelneemt aan het beleid heeft een zware verantwoordelijkheid. Deze

bestaat er mijn inziens in om naast concrete realisaties in het beleid, blijvend te investeren in de eigen politieke analyse en visie, open te staan voor nieuwe maatschappijanalyses en ideeën. Dit lijkt me de beste weg om niet te vervallen in technocratie. Of zoals ik in mijn eerder vermeld essay schreef:

“Deze [technocratische] aanpak van ecologische problemen, waarin experts en belangengroepen de hoofdrol spelen, verbrokkelt de samenleving eerder dan dat ze aanzet tot samenwerking. In dergelijke gevallen wordt voorbijgegaan aan het feit dat een open publiek debat, hoe conflictueus ook, de gemeenschapsdimensie herstelt. Omdat het alle participanten betreft op de vraag naar de globale ordening van de maatschappij maakt het hen gevoelig voor het feit dat ze tot die maatschappij behoren. Maar enkel en alleen wanneer de burgers weten dat de plek van de macht leeg is, zullen ze zich geropen voelen deel te nemen aan debatten om deze plek tijdelijk en contextueel in te vullen.”

Het is vanuit dit perspectief dat Agalev in alle openheid blijft investeren in haar eigen politieke visie, die we omschrijven als het groen verhaal. Want het kenmerkende van het narratieve is dat het de mensen aanspreekt maar ook aanspreekbaar blijft voor kritische stemmen. Waarop we met plezier in dialoog gaan.

★

2. Henk Vandaele: “De Heer Mommen als een aartsconservatief denker”

Na elke lezing van het artikel van André Mommen “Het groene populisme van Agalev” uit het vorige VMT-nummer bleef het ongenoegen in mijn kleren hangen. De tekst is onsamenhangend, weinig wetenschappelijk – nu, misschien was dit niet de bedoeling – en bovenal is in de tekst een laag-dunkend vernederend vooroordeel over het groene denken aanwezig. Een sfeer die rode linkse analyses niet vreemd is. Een sfeer die voor de huidige politieke uitdagingen nefast is. Het is betreurenswaardig dat ook de Heer Mommen als links denker zo ongenueanceerd rood denkt.

Zo meent de Heer Mommen dat Agalev als partij nogal “in het ijle opereert.” Dat zou komen “door

de iele ideologie en door een gebrekkige aansluiting bij het ‘middenveld.’” Mag ik opmerken dat deze uitspraak mij uiterst ongewoon en perifeer in de oren klinkt. Ten eerste weet ik niet waarom deze ideologie ‘iel’ wordt genoemd. Binnen het groene denken voltrekt zich een enorme discussie waarbij zich vele denkstromingen aftekenen, zoals bijvoorbeeld ‘deep ecology’, ‘ecoanarchisme’, ‘ecosocialisme’, ‘ecolibertarisme’, enz. Ten tweede meen ik dat het middenveld al decennia uit meer dan alleen maar een paar sociale partners bestaat.

Of tellen de nieuwe sociale bewegingen als middenveldsorganisaties niet mee? Zijn ook zij geen actoren op het middenveld die eveneens de politieke agenda bepalen? Zover ik dat kan inschatten is het precies Agalev die de thema’s van deze organisaties op de politieke agenda ondersteunt. Laten we gewoon als oefening even het ‘feminisme’ nemen. Welke partij is in dit

thema het verst gevorderd?

Tevens zou Agalev “postmaterialistisch” zijn. De vraag is wat postmaterialisme hier precies inhoudt. De auteur is daar alvast niet duidelijk over. Betekent het dat ze tegen plat ‘consumentisme’ zijn, dat ze met name het materialisme voorbij zijn? Dan kan men als marxist daar bezwaarlijk tegen zijn. Ten ware men stelt dat ontplooiing en ontvoogding gelijk staat met consumentisme. Of betekent het dat ze ‘idealistisch’ geworden zijn? Het feit dat ‘Agalev’ als enige partij – ook als in het onvolkomen – het ‘groene’ tot thema heeft gemaakt, betekent toch juist wel dat zij ‘materialistisch’ zijn. Namelijk dat de mens product is van ‘materie’ en niet van een of ander ‘spiritueel’ principe. Eerlijk, spiritueel kan Mommen de groenen toch moeilijk noemen want wat verder in de tekst zijn ze ‘technogroenen’ geworden. Sterker nog, het zijn zelfs “superrealo’s” geworden! Misschien zijn de groenen zelfs de ware materialisten. Het valt toch moeilijk te ontkennen dat de groenen als enigen pogen om de natuur als noodzakelijke voorwaarde voor een menswaardig bestaan serieus te nemen. Hoe dan ook, wil de Heer Mommen eens verduidelijken waar dit ‘super’ voor staat? Het gooien met superlatieven en andere bedenkelijke termen verhogen alvast de duidelijkheid niet.

Het complete groene onthaastingsidee wordt bespottelijk vergeleken met verkeersdrempels en

Het complete groene

onthaastingsidee wordt

bespottelijk vergeleken

met verkeersdrempels en

bloembakken.

bloembakken. Mag ik de Heer Mommen vragen waar hij het zo lastig mee heeft? Ten eerste zie ik niet in wat in de huidige maatschappelijke context zo irrationeel is aan verkeersdrempels, ten tweede vraag ik me af wat überhaupt zo onnozel is aan het onthaastingsidee. Wat is fout aan het tijdscrediet? Of moeten we dan echt allemaal hoe-ra roepen omdat politici en de ganse troep managers wensen dat de activiteitsgraad van de bevolking 70% wordt. Moeten we nu echt allemaal in een economisch produceren om te produceren instappen, alle zelfzorg uitbesteden aan professionelen om dan op het einde van ons leven gelukkig te sterven omdat we hopen producten achterlaten, producten die een volgende generatie op zijn beurt de vuilhoop opgooit om dan van voor af aan opnieuw te beginnen met het produceren van dezelfde troep. Maar misschien is dit voor de Heer Mommen niet erg, ondertussen groeit toch maar het BNP en worden we er allemaal rijker en materieel beter van. Alleen moet de verdeling van de rijkdom een beetje beter geregeld worden. Alsof dat dit het enige probleem is: verdeling. Verdeling van wat?

De Heer Mommen heeft het moeilijk met dit verhaal omdat dit "feest" van onthaasting wat gaat kosten. Agalev zou niet inzien dat 'armoede' het ware probleem is. Zij zouden alleen bekommerd zijn om de kwaliteit van het werk en niet om de kwantiteit. Wat volgens Mommen fout is, er zijn nu eenmaal nog mensen die een tekort ervaren en daar zou Agalev geen oog voor hebben. Heel eigenaardig! Laat het me polemisch stellen: waar in Vlaanderen zijn diegenen die materieel tekort hebben? Wie in Zuid-Amerika bijvoorbeeld de situatie van de landlozen kent, heeft echt moeite om hier armen te herkennen. Ten ware men natuurlijk armoede cultureel invult, waardoor men tot in het oneindige aan armoedebestrijding kan doen.

Mag ik hier verder uit afleiden dat voor de Heer Mommen enkel de kwantiteit van het werk belangrijk is? Welke zin heeft het om een sociaal-zwakkere een job te laten uitvoeren die alleen afstompert, waardoor men die mensen later in de psychiatrie terugvindt? Nu, allicht meent de Heer Mommen het niet zo, alleen laat het gebruik van one-liners wel dergelijke interpretaties toe. Ten andere, zover ik kan inschatten is er nog nooit werk tekort geweest – enkel maar teveel. Ik vermoed dat het probleem eerder de betaalbaarheid van het werk is.

Tevens vindt Agalev maar geen aansluiting met de vakbonden omdat het geen correct begrip heeft van de geschiedenis van de sociale zekerheid. Dit

systeem is er immers gekomen als een verzekeringsstelsel en niet als een systeem tegen armoede zoals Agalev meent – aldus Mommen. Eigenaardig? Ik dacht dat Agalev geen oog had voor armoede! Ten tweede is het nog maar de vraag in hoeverre vakbonden effectief voor de zwakkeren opkomen? En waar gaat het eigenlijk over? Studies wijzen toch uit dat dankzij het kindergeld vele gezinnen boven de armoedegrens uitstijgen. Mondiaal gezien kent West-Europa het minst armen. Dit komt dan toch wel door de sociale zekerheid zeker. Wat is van belang? De intentie waarmee sociale zekerheid werd opgericht of de manier waarop het vandaag werkt? Verder, welke partij poogt – hoe onvolkomen ook – de ontwikkelingsproblematiek op de politieke agenda te zetten? Maar ja, Agalev is "postchristelijk".

Nu ja, de groenen rijden rond in dure Volvo's en doen hun wasje in een Miele omdat deze producten duurzaam zijn. Alleen hebben ze er geen oog voor dat deze producten voor velen niet betaalbaar zijn. Dus, omdat duurzame producten voor de armen niet betaalbaar zijn, moeten de rijken ook maar niet de minimale inspanning doen om duurzame producten te kopen. Dus, de rijken moeten omdat er armen zijn de omgeving verpesten, waarna ze dan met hun duurzame jet naar Mallorca op reis gaan, waardoor de armen bij het vuil mogen blijven zitten. Mooi sociaal beleid! Of wil de Heer Mommen de armen prutswasmachines laten kopen van 300 euro, zodat ze om de 5 à 6 jaar een nieuw toestel mogen aankopen, waardoor ze op het eind duurder af zijn? Maar ja, de groenen? Heb medelijden met hen, het is nu eenmaal zo dat een sociaal-economische analyse deze "groene egotrippers" en "fietsers in retraite" veel te rood in de oren klinkt. Zij zijn "premodern". Zij hebben "nog altijd iets met het leven van de kikkervisjes."

Mijn centraal punt is dat de tekst van de Heer Mommen slechts op één manier consequent kan opgevat worden. Enkel met het vooroordeel voor ogen dat de groenen wereldvreemde, postmaterialistische, postchristelijke afstammelingen van de groene Jezus zijn, toont de tekst enige samenhang. En dit is uiterst jammer! Want dit doet uitermate afbreuk aan het 'groene' denken als volwaardig sociaal-ecologisch project en de pogingen om dit denken politiek te vertalen.

Wanneer zal men snappen dat rood en groen in elkaars verlengde liggen. Ten gevolge van de voorbije 'rode' strijd is in onze contreien de uitbuiting van de werknemers in vergelijking van de rest van de wereld ietwat gecorrigeerd – ook al is deze

correctie louter sociaal-democratisch. De werknemer staat er materieel beter voor dan vroeger. Echter, de uitbuiting van de natuur, wat op zijn beurt leidt tot een nieuwe vorm van uitbuiting van de huidige en de volgende generaties, ook deze vorm van uitbuiting zou vanzelfsprekend een rood thema moeten zijn. Zowel 'rood' als 'groen' reageren tegen een economisch geweld dat in de leefwereld van elk binnendringt. Beide staan voor een model waarin emancipatie centraal staat, nl. het idee dat ieder in zijn eigen leefwereld zijn eigen leven in handen kan nemen en erover kan oordelen.

Waar Vlaanderen nood aan heeft is een politiek project waarbij de linkse 'rode' en 'groene' krach-

ten zich bundelen om precies aan de economische liberale vuilnisbelt die Vlaanderen dreigt te worden paal en perk te stellen. De tekst van de Heer Mommen doet aan een dergelijk perspectief afbreuk. In die zin begrijp ik de Heer Mommen als aartsconservatief denker. Marxisme vraagt een historische analyse! Weigeren om het groene aspect in die analyse te integreren is marxistisch en intellectueel fout.

A A N K O N D I G I N G

IMAVO vzw organiseert, samen de Volkshogeschool te Brugge, volgende lezingenreeks:

'Het baarmoederverlangen'

Een inleiding tot de psychoanalyse

De psychoanalyse is Sigmund Freuds visie op het functioneren van de menselijke geest. In zijn geschriften blijkt Freud alles behalve een dogmaticus: hij bekritiseert regelmatig zijn eigen eerdere visies en hij confronteert zich met kritieken van anderen. Daarom blijft hij een boeiend schrijver, die het denken van de aandachtige lezer stimuleert en verplicht stelling te kiezen ten opzichte van zijn beweringen. Een loutere samenvatting van Freuds beweringen doet de psychoanalyse als een levende zoektocht naar de waarheid onrecht aan.

'Een' inleiding tot 'de' psychoanalyse, die vertrekt vanuit Freuds eigen letterlijke beweringen, kan dan ook niet anders zijn dan persoonlijk ingekleurd.

In een inleiding tot de psychoanalyse moeten zeker drie fenomenen besproken worden: de dromen, het onbewuste en de seksualiteit. Dromen zijn voor Freud een belangrijk onderzoeksthema, omdat ze de hoofdweg (de 'via regia') vormen naar het onbewuste. Het onbewuste is een vooropstelling van de psychoanalyse: *erzonder* zou ze geen eigen specificiteit hebben. Volgens Freud vormen de infantiele seksuele wensen de meest frequente en sterkste drijfkrachten van de mens, en dit niet alleen bij het vormen van dromen.

In welke mate speelt het 'baarmoederverlangen' een noodzakelijke rol op deze drie gebieden? In welke mate wordt het menselijke leven noodzakelijk gekleurd door dit 'baarmoederverlangen' – het op psychisch vlak terugverlangen naar de toestand zoals we die onbewust in de moederschoot hebben beleefd?

BEGELEIDING: Guy Quintelier (IMAVO)

DATA: 3 donderdagen 16, 23 en 30 mei 2002 vanaf 19u30.

PLAATS: De Volkshogeschool, Baliestraat 58 te 8000 Brugge

INSCHRIJVINGEN: Om organisatorische redenen is het nodig zich tenminste 14 dagen op voorhand in te schrijven. Dit kan telefonisch gebeuren op het nummer 050/33.01.12